

ПРАВО НА ОСВІТУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

УДК 342.726

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2024-8.05>

ТЕТЯНА ГРЕКУЛ-КОВАЛИК

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри теорії права та прав людини

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича, Україна

t.hrekul-kovalik@chnu.edu.ua

ORCID: 0000-0003-4339-3927

Анотація. У статті досліджено специфіку реалізації та забезпечення права на освіту внутрішньо переміщеним особам. Акцентовано увагу на тому, що право на освіту належить до одного з найважливіших прав і свобод людини та громадянина, що й зумовлює актуалізацію питання рівного доступу «біженців» у своїй країні до якісних освітніх послуг, гарантій їхньої реалізації, забезпечення та захисту. З'ясовано, що в XXI ст. доступ до якісної освіти є концептуальним напрямом розвитку України, незважаючи на військово-політичні виклики сьогодення, оскільки підвищення рівня грамотності населення, його культурне збагачення та самоідентифікація, безумовно, позитивно впливають на різні сфери суспільного життя як на національному, так і на міжнародному рівнях. Водночас якісна трансформація цих процесів безпосередньо залежить від реалізації аналізованого права, у тому числі внутрішньо переміщеними особами, яких віднесено до осіб з особливими освітніми потребами, внаслідок отриманих вимушеним переміщенням психологічних травм та емоційних «гойдалок».

Досліджено, що провідну роль у сфері забезпечення та реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб відіграє національне законодавство країни, де відбувається міграційний процес, а спеціального міжнародного законодавства немає. Хоча й існують положення світового значення (наприклад, «Керівні принципи з питань внутрішньо переміщених осіб» УВКБ ООН), але вони лише мають рекомендаційний характер, а тому пропонують урядам держав, де відбувається вимушене переміщення населення в межах країни, загальні правила поведінки з внутрішньо переміщеними особами, забезпечення і реалізацією їхніх прав і свобод, і використовуються здебільшого як інструкції.

Доведено, що якісна реалізація освітніх прав внутрішньо переміщених осіб можлива лише за умови швидкого оперативного реагування з боку органів влади та не лише через нормативно-правове закріплення. Безумовну важливість мають і практичні аспекти втілення юридичних гарантій забезпечення права на освіту з урахуванням потреб самих внутрішньо переміщених осіб, а дитиноцентристська спрямованість і захист прав та інтересів дітей внутрішньо переміщених осіб у педагогічній діяльності повинні мати пріоритет.

Ключові слова: право на освіту, внутрішньо переміщені особи, національне законодавство, міжнародне право, гарантії реалізації та забезпечення прав і свобод.

RIGHT TO EDUCATION: CHALLENGES FOR INTERNALLY DISPLACED PERSONS

UDC 342.726

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2024-8.05>

TETIANA HREKUL-KOVALYK

PhD, Associate Professor of the Department

of Theories of Law and Human Rights

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

t.hrekul-kovalik@chnu.edu.ua

ORCID: 0000-0003-4339-3927

Abstract. The article deals with the specifics of realization and ensuring the right to education for internally displaced persons. The right to education is emphasized as one of the most important human and civil rights

and freedoms, and this fact determines the relevance of the issue of equal access of “refugees” in their country to high-quality education services, guarantees of their ensuring, maintenance and protection. In the 21st century, access to high-quality education is considered to be a conceptual direction of Ukraine’s development, despite the current military and political challenges, since the increase in the level of literacy of citizens, their cultural enrichment and self-identification definitely have a positive impact on a variety of spheres of public life, both at the national and international levels. Meanwhile, the qualitative transformation of these processes directly depends on the ensuring of the right under analysis, particularly for internally displaced persons who are classified as persons with special educational needs because of the psychological trauma and emotional swings caused by forced displacement.

The national legislation of the country where the migration process takes place has been determined to play a leading role in ensuring and implementing the rights and freedoms of internally displaced persons, while there is no separate international legislation. Although there are provisions of global significance (for example, Guiding Principles on Internal Displacement by UNHCR), they are only advisory in nature, and therefore only offer general rules for dealing with internally displaced persons, ensuring and implementing their rights and freedoms to state governments where there is forced displacement of citizens within the country, and they are used mainly as guidelines.

The high-quality realization of the educational rights of internally displaced persons is ensured only if the authorities respond promptly and not just through normative-legal consolidation. Practical aspects of implementing legal guarantees of the right to education are also of great importance, taking into account the needs of internally displaced persons, while the child-centered approach and protection of the rights and interests of children of internally displaced persons in pedagogical activities should be a priority.

Key words: right to education, internally displaced persons, national legislation, international law, guarantees of implementation and ensuring of rights and freedoms.

Початок антитерористичної операції (2014 р.), а згодом повномасштабне вторгнення росії (2022 р.) стали справжнім викликом для України, що відобразилося на всіх сферах життя нашого суспільства. Кардинально змінилося й звичне життя багатьох українців. З-поміж інших з’явилася особливо вразлива група внутрішньо переміщених осіб. Ситуація загострювалася й тим, що наявна в Україні система соціальної політики не була орієнтована на таку категорію людей, а соціальні служби та соціальні працівники не були підготовлені для роботи зі значною кількістю «біженців» у власній країні.

Серед численних проблем внутрішньо переміщених осіб у процесі їхньої інтеграції в приймаючі громади найбільш обтяжливими виявилися питання забезпечення житлом, збільшення навантаження на сферу соціального захисту, пенсійного забезпечення, медичного обслуговування. Також з’явилася конкуренція на ринку праці, водночас відчувається брак робочих місць для працівників з великих промислових міст східних областей України. Безперечно, збільшилося й навантаження на заклади освіти усіх рівнів. Водночас з урахуванням того, що освіта посідає центральне місце в житті кожної людини, становить основу для підвищення її інтелектуального потенціалу, самореалізації та духовного піднесення, економічного добробуту й розвитку кожної нації, функціонування держави та модернізації органів влади право на освіту відіграє важливу роль у системі прав і свобод людини та громадянина. У зв’язку з цим питання гарантій реалізації та забезпечення права на освіту для внутрішньо переміщених осіб в Україні набувають особливої актуальності.

Специфіка міграційних процесів і внутрішнього державного переміщення висвітлена у працях П.Г. Безуглого, Н.П. Бортник, К.О. Крахмальнової, О.А. Малиновської, Н.П. Павлів-Самоїл та ін. Загальні питання права на освіту та способи його забезпечення досліджували, наприклад, А.А. Біла-Кисельова, О.В. Білоскурська, Т.В. Коваль, О.С. Котуха, О.Ф. Мельничук, Т.С. Подорожна. Однак нині бракує досліджень щодо реалізації та забезпечення права на освіту внутрішньо переміщених осіб. Серед науковців, праці яких присвячені деяким аспектам такої проблематики, можна назвати М.В. Менджула, Л.М. Ніколенко, І.Ю. Хомишин, Г.В. Юровську тощо.

Мета статті – дослідити законодавчі гарантії та практичні проблеми реалізації та забезпечення права на освіту внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Насамперед відзначимо, що провідну роль у сфері забезпечення та реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб відіграє національне законодавство країни, де відбувається міграційний процес. Що ж стосується міжнародного права, то варто зазначити, що воно не передбачає спеціального законодавства для захисту внутрішньо переміщених осіб. Водночас Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод хоча й не містить положень, безпосередньо спрямованих на

внутрішньо переміщених осіб, як і самого терміна, але її норми все ж застосовуються до такої категорії осіб відповідно до Рекомендації Рес (2006) 6 Комітету міністрів Ради Європи, дія якої поширюється на всі держави-учасниці Ради Європи, в тому числі й Україну [12]. Також права та свободи внутрішньо переміщених осіб й особливості роботи з ними викладені в «Керівних принципах з питань внутрішньо переміщених осіб», сформульованих Управлінням Верховного комісара з питань біженців Організації Об'єднаних Націй і ратифікованих Україною в квітні 1998 р. [3]. Такий акт хоч і не має обов'язкової юридичної сили для міжнародної спільноти, але він сприймається цінною інструкцією, що дозволяє швидко й ефективно розробити міжнародно-правові стандарти щодо захисту та допомоги внутрішньо переміщеним особам, які можуть бути використані урядами, міжнародними організаціями та неурядовим сектором.

Загалом, Керівні принципи закріпили, що внутрішньо переміщені особи на основі повної рівності мають ті ж права та свободи, що й інші особи в їхній країні відповідно до міжнародного і національного права, тому така категорія осіб не повинна піддаватися жодним проявам дискримінації під час здійснення будь-яких своїх прав і свобод у зв'язку з їхнім особливим правовим становищем.

З-поміж фундаментальних прав людини Керівні принципи звертають увагу й на реалізацію права внутрішньо переміщених осіб на освіту [3, с. 22]. Так, зокрема, принцип 23 наголошує на тому, що кожна людина має право на освіту. Для того щоб гарантувати це право внутрішньо переміщеним особам, відповідні органи влади повинні забезпечити належний доступ і доступність до того чи іншого рівня освіти, водночас їхня культурна ідентичність, мова та релігія повинні поважатися в освітньому процесі [1, с. 15].

Таким чином, зважаючи на рекомендаційний характер положень міжнародного законодавства, що стосуються питань внутрішнього переміщення, лише застосування національних законів видається ефективним засобом гарантування прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, у тому числі й права на освіту [4, с. 103].

Уже кілька років поспіль український законодавець шляхом прийняття необхідних нормативно-правових актів та внесенням відповідних змін у чинне законодавство намагається оперативно вирішувати проблеми, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи. Це стосується і надання якісних освітніх послуг, оскільки забезпечення реалізації права внутрішньо переміщених осіб на освіту має вирішальне значення для розвитку дітей, підлітків і молоді, їхнього професійного становлення та майбутніх можливостей. Водночас рівний доступ до освіти є важливим показником інтеграції цієї вразливої категорії українців у приймаючі громади. Тому варто зацентувати, що стратегічна ціль, визначена у Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року від 7 квітня 2023 р., закріплює необхідність сприяння адаптації внутрішньо переміщених осіб до нових місць проживання одразу після переселення, у тому числі й у сфері освіти [11]. І, безумовно, важливу роль у цьому процесі відіграє налагодження діалогу між внутрішньо переміщеними особами та населенням приймаючої громади, що потребує проведення спільних освітніх, соціальних, культурних, навчальних та інших заходів, а також інформаційних кампаній, спрямованих на сприяння мирному співіснуванню, соціальній згуртованості та інтеграції.

Право на освіту внутрішньо переміщених осіб визначено у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. Зі змісту ч. 9 ст. 7 згаданого нормативно-правового акта випливає, що зареєстровані внутрішньо переміщені особи мають право продовжити здобуття певного рівня освіти на іншій території України за рахунок коштів державного бюджету або ж інших джерел [8].

Відповідно до ч. 4 ст. 11 цього Закону Міністерство освіти й науки України координує формування мережі навчальних закладів і доводить до навчальних закладів державне замовлення на підготовку фахівців та робітничих кадрів з урахуванням чисельності внутрішньо переміщених осіб та з метою забезпечення реалізації їхнього права на освіту. Так, для випускників 2014 р., які переселилися з тимчасово окупованих територій України і не були зараховані на місця державного замовлення за результатами конкурсного відбору до державних і комунальних навчальних закладів, був розроблений механізм, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 450 від 17 вересня 2014 р., який діє і по сьогодні. Зокрема, «Порядок надання (розміщення) додаткових місць державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів для громадян України, які проживають

на тимчасово окупованій території або переселилися з неї» містить норму, відповідно до якої керівник закладу вищої освіти має можливість у разі наявності такого вступника подати пропозицію щодо внесення змін до обсягу державного замовлення до центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого належить заклад (здебільшого до Міністерства освіти й науки України), який має повноваження щодо надання (розподілу) додаткових місць державного замовлення з урахуванням вибраної вступником галузі знань (спеціальності) [2]. Також законодавець закріпив положення, які надають для дітей з окупованих територій змогу отримати документ (атестат) державного зразка про здобуття базової або повної загальної середньої освіти в Україні за спрощеною процедурою. Важливим позитивним кроком з боку України, що демонструє турботу про внутрішньо переміщених осіб, стало надання можливості вступу до українських закладів освіти через освітні центри, такі як «Донбас-Україна» та «Крим-Україна» [6, с. 49].

Крім того, названий вище Закон у ч. 1 ст. 9 закріплює право на влаштування дітей внутрішньо переміщених осіб до дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів. При цьому обов'язок щодо створення умов для здобуття того чи іншого рівня освіти, забезпечення влаштування у відповідні навчальні заклади покладається на Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах освіти й науки, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування в межах їхніх повноважень [8, ст. 11].

Важливі положення щодо реалізації права на освіту внутрішньо переміщеними особами закріплені також і у ст. 44 Закону України «Про вищу освіту». Так, діти, зареєстровані як внутрішньо переміщені особи, у тому числі ті, які навчаються за денною формою навчання у вищих навчальних закладах, мають право на державну цільову підтримку для здобуття вищої освіти у державних і комунальних навчальних закладах до закінчення навчання, але не довше ніж до досягнення ними 23 років. Що ж до державної цільової підтримки вищої освіти для такої вразливої категорії осіб, то можна виділити такі її форми, як повна або часткова оплата вартості навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, пріоритетне довгострокове кредитування на здобуття освіти, соціальні стипендії, безкоштовне забезпечення підручниками, безкоштовний доступ до мережі Інтернет і систем баз даних у державних та місцевих навчальних закладах, безкоштовне проживання в гуртожитках тощо [7, ст. 44]. Загалом, поява такої норми вказує на швидке реагування і прагнення законодавця вчасно забезпечити належні гарантії права на освіту для внутрішньо переміщених осіб, адже згаданий нормативно-правовий акт був прийнятий через кілька місяців з моменту початку антитерористичної операції. Ще більшої значущості положення цього Закону, які стосуються внутрішньо переміщених осіб у сфері вищої освіти, набули з початком повномасштабного вторгнення.

Не менш велике значення має й норма, якою було доповнено вищеназваний Закон у липні 2020 р. Зокрема, особи, які проживають на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, у населених пунктах на лінії зіткнення, в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим, можуть за їхнім бажанням реалізувати своє право на безоплатне навчання як внутрішньо переміщені особи строком до одного року на підготовчих курсах у закладі вищої освіти з виплатою стипендії, а в подальшому вступити до закладу вищої освіти у відповідності до Умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти [7, ч. 4 ст. 44].

Механізми реалізації права на освіту внутрішньо переміщених осіб також викладені в листах та інструкціях Міністерства освіти й науки України. Наприклад, зі змісту Листа «Щодо прийому дітей, які прибули з Донецької та Луганської областей на постійне або тимчасове проживання в інші населені пункти України, до закладів дошкільної освіти» від 12 червня 2014 р. випливає, що органи управління освітою та керівники закладів освіти зобов'язані зарахувати дитину до дитсадка без попередньої електронної реєстрації [16]. У Листі «Про зарахування до закладів дошкільної освіти дітей із числа внутрішньо переміщених осіб» від 17 березня 2022 р. рекомендовано звернути особливу увагу до проблемних питань влаштування дітей внутрішньо переміщених осіб дошкільного віку до навчальних закладів з метою оперативного реагування на потреби наймолодших українців [9].

Міністерство освіти й науки України також надсилає листи, інструкції та роз'яснення щодо навчання дітей (учнів), батьки яких змінили місце проживання, та надає рекомендації керівникам відповідних закладів освіти. Зокрема, в Листі від 24 березня 2014 р. серед найбільш значущих рекомендацій варто виділити такі: забезпечити зарахування дітей до дошкільних та загальноосвітніх навчальних

закладів за місцем проживання або тимчасового перебування; здійснити зарахування дітей (учнів) до загальноосвітніх навчальних закладів, до окремих груп і класів за бажанням їхніх батьків, а в разі потреби провести співбесіду з вихователем або вчителем чи індивідуальне психолого-медико-педагогічне обстеження з метою визначення навчальних досягнень дитини (учня); якщо дитина (учень) немає свідоцтва про народження, сприяти батькам (опікунам) у його поновленні в установленому законодавством порядку; у разі відсутності особової справи дитини (учня), документації про рівень навчальних досягнень та медичної документації після зарахування дитини (учня) надіслати письмовий запит про їх надання за попереднім місцем проживання дитини (учня) тощо [14].

Загалом, освіта не стоїть на першому місці в ієрархії нагальних потреб внутрішньо переміщених осіб, водночас є потреба у вирішенні практичних проблем щодо доступності та реалізації такого права на всіх рівнях освіти. Так, у деяких випадках дітям відмовляють у прийомі до дитячих садків, адміністрації шкіл також не охоче беруть внутрішньо переміщених дітей [5]. Основні причини, які наводять навчальні заклади для відмови у наданні освітніх послуг внутрішньо переміщеним особам, – це брак приміщень, відсутність права на першочергове зарахування на тих самих умовах, що й місцеві діти, вимога від матері (батька), а то й у двох батьків одночасно надати довідку про офіційне працевлаштування, невідповідність рівня освіти дитини статусу навчального закладу (наприклад, гімназія чи ліцей), небажання приймати саме внутрішньо переміщених осіб як «тимчасових» або «мігруючих» здобувачів освіти. Водночас варто підкреслити, що спектр окреслених проблем пов'язаний не стільки з механізмами зарахування до дитячих садків та шкіл, скільки з такими питаннями, як психологічні травми внутрішньо переміщених дітей, рівень їх адаптації до нових умов навчання та стигматизація у взаємодії з дитячими колективами, вчителями, директорами дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів тощо. Крім загальних вікових причин, конфлікти виникають і через відмінності в ідентичності та підвищену чутливість до негативних емоцій серед дітей внутрішньо переміщених осіб.

Рівне ставлення як до місцевих неповнолітніх жителів приймаючих громад, так і до дітей внутрішньо переміщених осіб є виправданим, адже, вважаємо, такий принцип становить передумову належної інтеграції в нову соціальну групу, швидку адаптацію в колективах і створює нові можливості для навчання. Однак нестача психологів у навчальних закладах, особливо в середній школі, відсутність педагогічної чутливості у вчителів, які працюють, у тому числі з дітьми внутрішньо переміщених осіб, вимагає виокремлення особливого статусу для цієї вразливої категорії осіб. Зокрема, у Листі Міністерства освіти й науки України від 12 грудня 2019 р. «Щодо комунікації з дітьми дошкільного віку з родин учасників ООС/АТО, внутрішньо переміщених осіб та організації взаємодії з їхніми батьками» вказано, що дітей зі статусом внутрішньо переміщених осіб варто відносити до категорії дітей із особливими освітніми потребами, тобто до осіб, які потребують додаткової постійної або ж тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення їхнього права на освіту [15; 10, п. 20 ч. 1 ст. 1]. Саме тому основне завдання педагогів дошкільних, а загалом і всіх педагогічних колективів навчальних закладів різних рівнів, полягає у наданні допомоги таким дітям подолати негативні наслідки травматичних подій та адаптуватися до нових життєвих ситуацій. Велику роль у цьому процесі відіграють практичні психологи, які повинні постійно спостерігати за дітьми, та педагоги, на яких покладається організація емоційно-підтримуючого вербального спілкування та індивідуально підібраних технік психолого-педагогічного супроводу. Окрім цього, дитиноцентристська спрямованість і захист прав та інтересів дітей внутрішньо переміщених осіб у педагогічній діяльності повинні мати пріоритет.

Проблемні питання реалізації права на освіту внутрішньо переміщених осіб не є винятком і у вищій школі. Серед найпоширеніших проблем, пов'язаних з освітнім процесом, можна виділити такі як: неможливість отримати оригінали документів зі шкіл, у яких раніше навчався абітурієнт; необхідність усунення академічної різниці; перездача раніше пройдених курсів тощо. Так, наприклад, у зв'язку з відсутністю залікових книжок та оригіналів особових справ вищі навчальні заклади можуть відмовляти студентам у повторному зарахуванні предметів, які вони вже проходили. До соціально-економічних проблем внутрішньо переміщених студентів можна віднести й гостру нестачу кількості місць у студентських гуртожитках.

Що стосується надання соціальних стипендій внутрішньо переміщеним студентам, то українські університети відреагували належним чином і створили чіткі механізми реалізації цього права. Наприклад, станом на січень 2024 р. у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича

навчається близько 200 студентів, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи. Студенти з такої вразливої категорії осіб отримують соціальні стипендії, гарантовані державою. За підсумками зимової заліково-екзаменаційної сесії 2023–2024 навчального року у згаданому виші такі стипендії отримують 87 студентів, решта – академічну стипендію або ж мають академічну заборгованість.

Отже, якісна реалізація освітніх прав внутрішньо переміщених осіб можлива лише за умови швидкого реагування з боку органів влади. І тут не йдеться виключно про адекватне й оперативне нормативно-правове закріплення. Безумовну важливість мають і практичні аспекти втілення юридичних гарантій забезпечення права на освіту, зокрема, у приймаючих громадах, на яких і лежить тягар створення належних умов для навчання (виховання) у відповідних закладах освіти з урахуванням потреб самих внутрішньо переміщених осіб.

REFERENCES

1. Hrekul-Kovalyk, T. (2023). Dostup i dostupnist do yurydychnoi osvity: teoretyko-pravovyi analiz. *Particularities of training future lawyers amidst the European integration: zbirnyk materialiv naukovo-pedahohichnoho stazhuvannya u Kuiuivskomu universyteti u Vrotslavetu (Respublika Polshcha, 29 travnia – 9 lypnia)*, 15–19.
2. Деякі питання надання (розміщення) додаткових місць державного замовлення на підготовку фахівців, науковців, науково-педагогічних кадрів для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 450. Retrieved from: <http://surl.li/snail>.
3. Керівні прынтыпы Орханізатсії Обієднаных Натсії з пытан перемішченых осіб в середыннй країны від 22 лypня 1998 р. Retrieved from: <http://surl.li/goeui>.
4. Krakhmalova, K. (2017). Administratyvno-pravove zabezpechennia statusu vnutrishno peremishchenykh osob: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Kyiv. 210 s. Retrieved from: <http://surl.li/snajp>.
5. Kucherak-Zoria A. Dlia zarakhuvannya dytyny VPO u sadok dovidka z mistsia roboty ne potribna: poiasnennia yurysta. Retrieved from: <http://surl.li/snakp>.
6. Nikolenko, L. (2020). Zabezpechennia realizatsii ta zakhystu prav vnutrishno peremishchenykh osob. *Pravovyi chasopys Donbasu*, 3 (72), 47–54.
7. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy від 01 lypnia 2014 р. № 1556-VII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
8. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osob: Zakon Ukrainy від 20 zhovtnia 2014 р. № 1706-VII. Retrieved from: <http://surl.li/bkhnf>.
9. Pro zarakhuvannya do zakladiv doshkilnoi osvity ditei iz chysla vnutrishno peremishchenykh osob: Lyst MON № 1/3475-22 від 17 bereznia 2022 р. Retrieved from: <http://surl.li/gnsq>.
10. Pro osvitu: Zakon Ukrainy № 2145-VIII від 5 veresnia 2017 р. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
11. Pro skhvalennia Stratehii derzhavnoi polityky shchodo vnutrishnoho peremishchennia na period do 2025 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2023–2025 rokakh: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy від 7 kvitnia 2023 р. № 312-r. Retrieved from: <http://surl.li/snamm>.
12. Rekomendatsiia Rec (2006) 6 Komitetu ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam shchodo vnutrishno peremishchenykh osob від 5 kvitnia 2006 р. Retrieved from: <https://rm.coe.int/16806b5ab1>.
13. Khomyshyna, I. (2017). Realizatsiia prava na osvitu vnutrishno peremishchenymy osobamy. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriia: Yurydychni nauky*, 884 (16), 186–192.
14. Shchodo zarakhuvannya uchniv ta vykhovantsiv, batky yakyykh zminiuiut mistse prozhyvannya, do navchalnykh zakladiv u 2013–2014 navchalnomu rotsi: Lyst MON № 1/9-171 від 24 bereznia 2014 р. Retrieved from: <http://surl.li/snamu>.
15. Shchodo komunikatsii z ditmy doshkilnoho viku z rodyn uchasnykiv OOS/ATO, vnutrishno peremishchenykh osob ta orhanizatsii vzaiemodii z yikhnimy batkamy: Lyst MON № 1/9-766 від 12 hrudnia 2019 р. Retrieved from: <http://surl.li/cejv>.
16. Shchodo pryomu do doshkilnykh navchalnykh zakladiv ditei, yakii prybulu z Donetskoii ta Luhanskoii oblastei na postiine або tymchasove prozhyvannya do inshykh naselenykh punktiv Ukrainy: Lyst MON № 1/9-310 від 12 chervnia 2014 р. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-310729-14#Text>.

ВИКОРИСТАНИ МАТЕРІАЛИ

1. Грекул-Ковалик Т. А. Доступ і доступність до юридичної освіти: теоретико-правовий аналіз. *Particularities of training future lawyers amidst the European integration* : збірник матеріалів науково-педагогічного стажування у Куявському університеті у Вроцлавеку (Республіка Польща, 29 травня – 9 липня 2023 р.). С. 15–19.
2. Деякі питання надання (розміщення) додаткових місць державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 450. URL: <http://surl.li/snail>.

3. Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй з питань переміщених осіб в середині країни від 22 липня 1998 р. URL: <http://surl.li/goeui>.
4. Крахмальова К. О. Адміністративно-правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 210 с. URL: <http://surl.li/snajp>.
5. Кучерак-Зоря А. Для зарахування дитини ВПО у садок довідка з місця роботи не потрібна: пояснення юриста. URL: <http://surl.li/snakp>.
6. Ніколенко Л. М. Забезпечення реалізації та захисту прав внутрішньо переміщених осіб. *Правовий часопис Донбасу*. № 3 (72). 2020. С. 47–54.
7. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
8. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. URL: <http://surl.li/bkhnf>.
9. Про зарахування до закладів дошкільної освіти дітей із числа внутрішньо переміщених осіб : Лист МОН № 1/3475-22 від 17 березня 2022 р. URL: <http://surl.li/gsnsq>.
10. Про освіту : Закон України № 2145-VIII від 5 вересня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
11. Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 312-р. URL: <http://surl.li/snamm>.
12. Рекомендація Rec (2006) 6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо внутрішньо переміщених осіб від 5 квітня 2006 р. URL: <https://rm.coe.int/16806b5ab1>.
13. Хомишина І. Реалізація права на освіту внутрішньо переміщеними особами. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2017. Вип. 884 (16). С. 186–192.
14. Щодо зарахування учнів та вихованців, батьки яких змінюють місце проживання, до навчальних закладів у 2013–2014 навчальному році : Лист МОН № 1/9-171 від 24 березня 2014 р. URL: <http://surl.li/snamu>.
15. Щодо комунікації з дітьми дошкільного віку з родин учасників ООС/АТО, внутрішньо переміщених осіб та організації взаємодії з їхніми батьками : Лист МОН № 1/9-766 від 12 грудня 2019 р. URL: <http://surl.li/ciejv>.
16. Щодо прийому до дошкільних навчальних закладів дітей, які прибули з Донецької та Луганської областей на постійне або тимчасове проживання до інших населених пунктів України : Лист МОН № 1/9-310 від 12 червня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-310729-14#Text>.